

беларускай моладзі, для якіх свядомы выбар беларускай мовы стаў справай жыцця, беларуская мова – мовай самаідэнтыфікацыі, навукі, культуры і сучасных ведаў [10, с. 21].

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. <https://www.similarweb.com/website/vk.com>
2. <https://www.kv.by/content/334195-kak-sotsset-vkontakte-poluchila-beloruskuyu-versiyu>
3. <https://www.similarweb.com/website/facebook.com>
4. <https://belsat.eu/ru/news/facebook-nauchili-perevodit-na-belorusskij>
5. <https://gomel.today/rus/news/belarus/33350/>
6. <https://www.vedomosti.ru/technology/articles/2018/03/23/754713-telegram-200-min>
7. <https://incrossia.ru/news/pavel-durov-kazhdyj-den-auditoriya-telegram-uvlechivaetsya-na-600-tysyach-chelovek/>
8. <https://belsat.eu/ru/news/telegram-belarusizuetstva-wargaiming-naoborot/>
9. <https://www.computerra.ru/182980/dlya-interneta-sushhestvuyet-tolko-4-mirovyih-yazyikov-ostalnyie-96-mertvyi/>
10. Важнік, С.А. Тры стыхіі Байнэта, або Праява нацыянальнай моўнай самаідэнтыфікацыі. Серыя : «Лекцыі па Інтэрнэт-лінгвістыцы». Вып. 1. / Важнік С.А.; Бел. дзярж. ун-т. – Мінск : Права і эканоміка, 2007. – 54 с.
11. Маслова, В.А. Homo lingualis в культуре: Монография. – М. : Гнозис, 2007. – 320 с.
12. Мэдыі і камунікацыя: Курс лекцыяў: Філазофія. Літаратура. Журналістыка. Найноўшая гісторыя / Рэдактар В.Акудовіч. – Менск – Вільня : Беларускі калегіум, 2000. – 356 с.

АНАЛІЗ ONLINE-ПЕРАКЛАДУ ДЗЕЕПРЫМЕТНІКАЎ З РУСКАЙ МОВЫ НА БЕЛАРУСКУЮ

Афанасьева М.В., Рэйт Е.С.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Дапіра Т.П. – выкладчык

Прааналізаваны асаблівасці online перакладу з рускай мовы на беларускую на прыкладзе дзеепрыметнікаў у трох online слоўніках (Google, Yandex, Belazar) у параўнанні з адпаведнікамі, прыведзенымі ў друкаваных слоўніках, якія маюць нарматыўны характар. Дадзены аналіз дазваляе канстатаваць наяўныя неадпаведнасці online перакладу з рускай мовы на беларускую з нарматыўнымі слоўнікамі.

Наша жыццё ніколі не стаіць на месцы. З'яўляюцца новыя тэхналогіі, сыходзіць у нябыт старая тэхніка, забываюцца з'явы і тэндэнцыі мінулага. Але ўсё ж такі існуюць такія вынаходніцтвы, якія і праз стагоддзі застаюцца запатрабаванымі людзьмі. А што сярод іх вылучаецца больш за іншыя? Мабыць, тэлефон, аўтамабіль, камп'ютар? Напэўна, не. На нашу думку, гэта кніга. Многія могуць з намі паспрачацца.

У Рэспубліцы Беларусь дзяржаўнымі з'яўляюцца дзве мовы: руская і беларуская. Таму патрэба ў перакладзе тэкстаў самага рознага характару з рускай і іншых моў на беларускую з'яўляецца актуальнай і сёння. Зараз існуе мноства рэсурсаў, якія спрашчаюць працэс перакладу. Самымі папулярнымі з іх з'яўляюцца online слоўнікі. А ці можна без усякіх сумненняў спадзявацца на такога «дапаможніка»? У гэтым мы і паспрабуем разабрацца.

Пры перакладзе тэкстаў кожны чалавек павінен дасканала валодаць лексікай, граматыкай, стылёвай рацыянальнасцю роднай мовы, умець выбраць самыя дакладныя і пераканаўчыя сродкі для правільнага выказвання сваіх думак.

Перакласці – значыць перадаць верна і поўна тое, што ўжо выяўлена раней сродкамі іншай мовы. У правільнасці і паўнаце перадачы – адрозненне ўласна перакладу ад пераробкі, ад пераказу ці скарачанага выкладу, ад усякага роду гэтак званых «адаптацый» [3, 8]. Таксама для правільнага перакладу сёння немагчыма абысціся без умення трапна спалучаць і выкарыстоўваць традыцыйныя і наватарскія метадычныя прыёмы і сродкі ў працэсе вывучэння адметных асаблівасцей мовы.

Безумоўна, самым распаўсюджаным традыцыйным сродкам з'яўляецца друкаваны слоўнік. Яго выкарыстанне заўсёды дазваляе атрымаць вынік, у якім мы будзем поўнаасцю ўпэўнены. Тым не менш, каб знайсці патрэбны слоўнік і патрэбную інфармацыю ў ім, патрэбна даволі шмат часу, а сёння час – вельмі каштоўная рэч. Менавіта хуткасць перакладу зрабіла адным з самых папулярных наватарскіх сучасных сродкаў online слоўнікі. У параўнанні з традыцыйнымі слоўнікамі электронныя прадукты валодаюць шэрагам пераваг:

- больш шырокія зместавыя магчымасці слоўнікавага артыкула;
- магчымасць фільтрацыі прыярытэтай і другаснай інфармацыі ў слоўнікавым артыкуле;
- выкарыстанне разнастайных лінгвістычных тэхналогій доступу да зместу слоўніка (марфалагічны і сінтаксічны аналіз, паўнатэкставы пошук, распазнаванне і сінтэз гука і інш.);
- магчымасць папаўнення рэестра кампетэнтнымі карыстальнікамі і інш.

Выпрабаваць магчымасці online слоўнікаў паспрабуем на даволі складанай з'яве перакладу з рускай мовы на беларускую, якой з'яўляецца пераклад дзеепрыметнікаў. У табліцы 1 адлюстраваны варыянты перакладу, якія прыводзяцца ў нарматыўных друкаваных слоўніках і ў online слоўніках (Google, Yandex, Belazar).

Таблица 1 – Пераклад дзеепрыметніка на беларускую мову

Дзеепрыметнік на рускай мове	Пераклад дзеепрыметніка на беларускую мову			
	Наматыўныя слоўнікі	Online слоўнікі		
		Google	Yandex	Belazar
восстанавливаемый	аднаўляльны	аднаўляльны	аднаўляльны	аднаўляльны
исполняющий	выканаўца	выконваючы	выконваючы	які выконвае
обслуживающий	абслуговы	абслуговы	абслуговы	абслуговы
коллекционируемый	які калекцыянуецца	калекцыяніруюцца	калекцыянаваць	калекцыяваны
текущий	бягучы	бягучы	бягучы	бягучы
находящиеся в обращении деньги	грошы, што знаходзяцца ў абарачэнні	якія знаходзяцца ў звароце грошы	змешчаныя ў звароце гроша	якія знаходзяцца ў звароце грошы
лицо, составившее документ	складальнік дакумента	твар, якое склала дакумент	твар, якое склала дакумент	твар, што склаў дакумент
количество заболевших гриппом	колькасць хворых на грып	колькасць тых, хто захварэў на грып	колькасць хворых на грып	якія захварэлі грыпам
уцелевшее здание	уцалелы будынак	ацалелае будынак	ацалелы будынак	ацалелы будынак
цифры, показывающие динамику	лічбы-паказальнікі дынамікі	лічбы, якія паказваюць дынаміку	лічбы, якія паказваюць дынаміку	лічбы, што паказваюць дынаміку
хозяйствующий субъект	суб'ект гаспадарання	гаспадарчы суб'ект	гаспадарчы суб'ект	гаспадарчы суб'ект

Аналіз прыведзеных варыянтаў дазваляе зрабіць наступныя высновы:

толькі тры з адзінаццаці прыметнікаў маюць правільны пераклад ва ўсіх трох online слоўніках (восстанавливаемый – аднаўляльны, обслуживающий – абслуговы, текущий – бягучы);

сярод васьмі з адзінаццаці дзеепрыметнікаў, якія ва ўсіх трох online слоўніках маюць розныя варыянты перакладу, толькі адзін з прыведзеных online слоўнікам Yandex з'яўляецца правільным (количество заболевших гриппом – колькасць хворых на грып);

сярод няправільных варыянтаў перакладу ва ўсіх трох online слоўніках вылучаюцца прыклады неадпаведнасці асаблівасцей перакладу дзеепрыметнікаў з рускай мовы на беларускую (исполняющий – выконваючы (які выконвае); цифры, показывающие динамику – лічбы, якія (што) паказваюць дынаміку; хозяйствующий субъект – гаспадарчы суб'ект) ці ўвогуле лексікі беларускай мовы (лицо, составившее документ – твар, якое (што) склала дакумент).

Такім чынам, давяраць online слоўнікам не даводзіцца, яны не ў стане быць альтэрнатывай друкаваным нарматыўным слоўнікам і пры гэтым даволі часта з'яўляюцца крыніцай прыкрых памылак, не ўлічваюць асаблівасці беларускай літаратурнай мовы. Трэба прызнаць, што толькі некаторыя словы электронныя рэсурсы перакладаюць даволі ўдала. Гэта, як правіла, адназначныя словы.

Пры перакладзе тэкстаў з дапамогай электронных сродкаў вялікія цяжкасці выклікае пераклад дзеепрыметнікаў, бо online слоўнікі не могуць улічваць усе асаблівасці перакладу дзеепрыметнікаў (замена дзеепрыметнікаў даданымі сказамі, дзеепрыслоўямі і дзеепрыслоўнымі зваротамі, прыметнікамі і іх спалучэннямі з назоўнікамі, адпаведнымі назоўнікамі, дзеясловамі, развітымі прыдаткамі; магчымасць наогул апусціць дзеепрыметнік у сказе [1, 144]).

Увогуле трэба адзначыць, што пераклад тэкстаў на беларускую мову online слоўнікі пакуль падаюць даволі механічна, а таксама без уліку стылістыкі і кантэксту. Маўленчая практыка сведчыць: літаратурны ўзровень словаўжывання трэба вызначаць не толькі з адпаведнасці лексічнай адзінкі схемам словаўтварэння і словазмянення, але і паводле яе прыдатнасці ў канкрэтным кантэксце. Выбар формы слова нярэдка абумоўлены яго суседствам з іншымі словамі [2, 7]. Усё гэта сведчыць аб неабходнасці сур'ёзнай дапрацоўкі адпаведных электронных сродкаў.

Праведзены аналіз дапаможа студэнтам і ўсім зацікаўленым давесці памылковасць меркавання аб адсутнасці патрэбы ў друкаваных нарматыўных слоўніках і магчымасці іх цалкам замяніць электроннымі рэсурсамі, а таксама дазволіць скіраваць увагу спецыялістаў па распрацоўцы online слоўнікаў на наяўныя хібы і накірункі далейшай працы па іх далейшым удасканаленні.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Жаўняровіч, П.П. Стылістыка дзелавога маўлення і рэдагаванне службовых дакументаў: вучэб.дапаможнік / П.П.Жаўняровіч. – Мінск: РІПА, 2014. – 276 с.

2. Каўрус, А.А. Да свайго слова. Пытанні культуры мовы / А.А.Каўрус; пад агул. рэд. У.І. Куліковіча. – Мінск : РІВШ, 2011. – 344 с.)

3. Федоров, А.В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы) : Для институтов и факультетов иностр. языков. Учеб. пособие. – 5-е изд. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ; М.: ООО «Издательский Дом «ФИЛОЛОГИЯ ТРИ», 2002. – 416 с.

УЛАСНЫЯ НАЗОЎНІКІ Ў НАВУКОВА-ПАПУЛЯРНЫМ ТЭКСЦЕ: АРТАЛАГІЧНЫ АСПЕКТ

Гарахоўскі А.С.

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь

Албут А.А. – выкладчык

На матэрыяле публікацый у СМІ, арыентаваных на розныя стандарты сучаснай беларускай літаратурнай мовы, разглядаецца ўжыванне ўласных назоўнікаў (імёны, прозвішчы, географічныя назвы), якія судносяцца з замежнымі рэаліямі, паколькі з улікам змены алфавіта пры перадачы такіх адзінак могуць узнікнуць цяжкасці.

Арталогія цікавіцца правільнасцю маўлення ва ўсіх аспектах. Абіраючы ў якасці крыніцы фактычнага матэрыялу пісьмовыя тэксты, мы маем зрабіць акцэнт на арфаграфічную норму, аднак заўсёды важна мець на ўвазе і арфаэпічныя нормы. Калі мы гаворым пра развітую літаратурную мову, як, напрыклад, беларуская, то прадугледжваецца магчымасць карыстання нарматыўнымі слоўнікамі для выканання арфаграфічных і іншых правіл. Аднак практыка паказвае: уласныя назоўнікі не прынята ўключаць у агульнамоўныя слоўнікі.

Аб'ектам разгляду сталі ўласныя назоўнікі, а менавіта імёны, прозвішчы і географічныя (ці блізкія па значэнні) назвы. Метадам сплэшнай выбаркі была адабрана 30 адзінак. Як патлумачыць выбар крыніц? Праца вялася з арыентаванымі на шырокую чытацкую аўдыторыю выданнямі, прадстаўленымі ў тым ліку і ў інтэрнэце. «Наша ніва», «Радыё свабода» і «Звязда» былі абраны з прычыны іх папулярнасці, цытаванасці, але самае галоўнае – арыентацыя на розныя стандарты сучаснай беларускай літаратурнай мовы. Таксама выбар выданняў быў зроблены на карысць названых крыніц, бо кожная з іх мае рубрыку «Навука і тэхналогіі».

Відавочна, тэксты па-беларуску, прысвечаныя высокім тэхналогіям, пакуль (хочацца верыць) рэдкасць. Можна дапусціць, што большай запатрабаванасці беларускай мовы ў тым ліку ў дадзенай сферы замінае, так бы мовіць, унутрымоўнае двухмоўе: даступнасць узораў маўлення як на нарманцы (наркамаўцы), так і на тарашкевіцы. Са школы фарміруецца стэрэатып, што правільна мусіць быць толькі неяк пэўна, безальтэрнатыўна. Аднак абодва варыянты беларускай мовы, як варыянтны літаратурныя, характарызуюцца ўнарманаванасцю. Няцяжка пры «папявым» назіранні за беларускамоўным маўленнем заўважыць інтэрферэнцыю гэтых двух стандартаў. Свядома не браўся да ўвагі кампрамісная сістэма норм – «дзеясловаца», найперш зыходзячы з яе меншай распаўсюджанасці.

Работа мела на мэце вызначыцца з сінаптычным (улічваючы невялікую колькасць прааналізаваных адзінак і абмежаванасць крыніц) уяўленнем пра нарматыўнасць ужывання ўласных назоўнікаў. Гіпотэза пра розніцу ў напісанні, абумоўленую арыентацыяй на розныя варыянты сучаснай беларускай літаратурнай мовы, была пацверджана. Так, адзначана цвёрдасць губных зычных у тарашкевіцы: *Бэрнар Арно*, *Лары Пэйдж*, *Марк Цукербэрг* («Радыё свабода»). «Наша ніва» і «Звязда», такім чынам, на пісьме паказваюць мяккасць губных зычных, што, адбаведна, адбываецца і на вымаўленні. Паказальна, што арыентацыя на арыгінальнае вымаўленне апошняга прыкладу магло б прывесці да напісання ў нашай мове **Закербэрг*, аднак, як можна зрабіць высновы і дзякуючы іншым прыкладам, транслітаруючы, мы часта ідзем услед за арыгінальным напісаннем, а не вымаўленнем (параўн. *Zuckerberg*). У абодвух стандартах беларускай мовы назіраецца паслядоўнасць у цвёрдасць гукаў д, т у іншымоўных словах: *Стыў Джобс*, *Тэхас*.

Прынята лічыць, што ўласныя назвы не перакладаюцца, а толькі транслітаруюцца. Аднак выпадкі свайго роду адаптацыі маюць месца, і гэта станоўчы момант. Так, намі заўважана адзінка *Крэмпіева даліна*, што паказвае на разуменне этымалогіі назвы. Паколькі транслітарацыя **Сіліконавая даліна* скажае матываванасць гэтай назвы. Як бачым, для арталогіі важны і веды з іншых галін, энцыклапедычная дасведчанасць.

У беларускай мове пашыраны фанетычны прынцып правісу. У прыватнасці, галосныя гукі (як і цвёрдасць / мяккасць зычных, што ўжо адзначалася) перадаюцца на пісьме менавіта ў адпаведнасці з вымаўленнем. З улікам літаратурнага акання ў любой разнавіднасці беларускай мовы ключавой можа аказацца пастаноўка націску. Напрыклад, напісанне кірыліцай *Elon Musk*